

Hirschmann Niszán

Utolsó találkozásom édesapámmal

1963 késő nyarán felszálltam a 19-es buszra, hogy Ein Karemba utazzak a Hadasza kórházba, ahol egy új laboratóriumi módszert kellett elsajátítani. Meleg nyári koradélután volt, a hőség ilyenkor tetőzött, az autóbusz majdnem üres volt. Nem emlékszem már, ki szállt fel előbb, én vagy ők; azt hiszem, ők már az autóbuszon ültek, amikor az előttük levő padra ültem, a nyitott ablak mellé. Halkan, kedélyes bécsi dialektusban beszélt két idősebb úriember, a hatvanas éveikben lehetek. Miről beszéltek, nem tudtam kivenni, sem akkor, sem később. Egy-két perc után diszkréten megfordultam, hogy közelebből is szemügyre vegyem őket, és akkor hirtelen földbe gyökerezett a lábam, elakadt a lélegzetem, mert egyikükben kétségen kívül felismertem a holokauszt alatt még 1942-ben meggyilkolt apámat. Pontosan úgy nézett ki, ahogyan 25 év távlatából visszaemlékeztem rá, és ahogy a Prágából küldött fényképeim láthattam. Elegánsan öltözött férfi, aki a nagy meleg ellenére nyakkendőt és zakót hordott, és – számomra szokatlanul – fejét fekete kipa, imasapka borította, amelyet emlékezetem szerint nem viselt; ha templomba ment, fekete keménykalap volt a fején. Megigézve néztem a két öreg bécsi zsidót; apám néha rám nézett, tán csodálkozott, miért bámulom őt mereven. Arcom nem mondott számára semmit, hiszen 25 éve láttam utoljára; akkor 11 éves gyerek voltam. Mit csináljak? Hogyan szólítsam meg? Sind sie nicht zufällig Herr Leopold Fleischhauer aus Wien? Vagy mondjam csendesén: azt hiszem, hogy te az apám vagy, Papi! Nem, egyik sem megy, talán mégsem az apám ül mögöttem. Hisz apámat nyilvánvalóan elégették még 1942-ben Auschwitzban vagy Treblinkában, vagy kitelepítették Rigába, Minszkbe, ahol agyonverték ukrán vagy lett pribékek. Ötvenhét éves volt akkor, semmiképpen sem élhette túl a *soát*. Tényleg nem öregedett meg 25 év alatt, tán picivel több ősz haja van, kicsit ráncosabb, mint emlékszem, de a mögöttem ülő kipás bácsi legfeljebb a hatvanas éveiben lehet. Hány éves lenne ma édesapám? Jó Isten, hetvennyolc éves, annyi nem lehet!

Az autóbusz lassan közeledett a végállomáshoz, éppen Bet Mazmilban szálltak fel az utasok.

Hány percem lehet még, amíg megérkezik a végállomásra? Öt perc, hat; cselekednem kell addig, valahogy meg kell szólítanom. Hisz az apámról van szó, ha nem teszek valamit, örökre eltűnik előlem.

Érdekes, apám tulajdonképpen soha nem halt meg teljesen számomra, tán azért, mert nem láttam halottként, vagy, mert soha nem értesítettek hivatalosan haláláról. Anyám előttem halt meg, órákon át láttam holttestét az ágyon; ő meghalt számomra, álmaimban sem tért vissza élőként. Apám hazatéréséről azonban többször is álmodtam, késői találkozásunk álombeli élménye másnap is órákra betöltötte képzeletvilágomat. Tudatom, érzelmi életem mélyebb rétegei számára ő mindig élő maradt, noha a háború után többször kerestettem a Nemzetközi Vöröskeresztnél és zsidó intézményeknél. Emmi néni, anyám barátjánője nyugtatott, ha él, hason csúsza is visszajön Budapestre, hisz tudja, ott élsz.

Ezek a gondolatok jártak fejemben, miközben a 19-es vészesen közeledett a Hadasza kórházhoz. Apám továbbra is halkan beszélgetett szomszédjával, egy szót sem sikerült elkapnom. Selypítő beszéde, bécsi dialektusa kísértetiesen az apámé volt. Néha rám nézett, de nem csodálkozó tekintettel, hogy ugyan miért bámulja őt ez az ismeretlen fiatalember. Fel sem ötlött benne a lehetőség, hogy egyszülött fia lehetek.

Nagyon meleg volt, csurgott rólam a verejték. Már a Hantke úton száguldott a busz; még hány megálló van hátra? Három, vagy tán négy?

Mit mondok otthon a feleségemnek? „Iza, nézd, kit hoztam magammal? Ez az édesapám, ma találtam rá az autóbuszban!” Milyen arcot váгна, hogyan fogadná újdonsült apósát, akivel közös nyelve sem lenne? Még egy ember számára főzni, mosni, vasalni! Hol lakna az apám; át kellene rendezni az újonnan bútorozott lakást. Valószínűleg szíve mélyén visszakívánná Európába vagy Amerikába, ahonnan jött. Azon kívül anyagilag is gondoskodni kell róla; egyikünknek sincs végleges állása, rosszul keresünk, és ahhoz, hogy víz felett tartsuk fejünket, anyósom időnkénti támogatására van szükségünk. Ezután még apám eltartása is az ő nyakába szakadna! Kínos

szituáció! Néhány másodpercig játszottam a gondolattal, fantáziáltam, hogyan élnék együtt hárman, de nem tudtam elképzelni a közös életet, hogyan verne gyökeret idegenben az európai vagy talán az amerikai életmódhoz szokott apám.

Igy utólag érdekes, fel sem vetődött bennem, hogy apám anyagilag független a német jóvátétel és kártérítés eredményeként; talán vállalkozása van, tán újból megnősült. Arra sem gondoltam, hogy tán nem is kívánna Izraelben élni, hisz gyökeret vert Bécsben, Frankfurtban vagy New York-ban.

Felidéztem villámgyorsan utolsó együttléteinket, de akárhogy is láttam azokat, apám csak olyan volt, úgy nézett ki, mint most a mögöttem ülő. Köszörültem a torkomat, az utolsó perc, az autóbusz már lefele ereszkedik a kórház felé. Szívem a torkomban dobogott, egy artikulátlan hang tört ki belőlem, mert hisz ez mégsem lehet az apám, ez nem egy 78 éves aggastyán. Milyen kínos lenne a félreértés, hogyan nézne rám a két bécsi zsidó? „Nem, Paul Steiner a nevem – mon-

daná –, és talán jobban tenné, fiatalúr, ha nem fantáziálna az apjáról” – jegyezné meg sajnálkozó tekintettel. A saját édesapját sem ismerte fel, és jeleznék, hogy bizonyára flúgos vagyok.

Közben az autóbusz megállt az első megállónál, a bejárat közelében, ahonnan a Chagall kápolna rövidebb úton megközelíthető az orvosi fakultás mellett. A két jovialis öreg gyorsan szedelőzködött és leszálláshoz készülődtek. Összeszedtem bátorságom, felálltam és hadarva, apámhoz fordulva hebegtem: „Verzeihe mir, bist du nicht...” Nyelvembe haraptam, milyen alapon tegezek le egy ismeretlen férfit, aki feltételezhetően mégsem az apám? Mázsás sértésnek éreztem szavaimat, és zavartan bocsánatot kértem: „Entschuldigen Sie, bitte, es ist nicht so wichtig” és leültem. A két öregember egykedvűen vállat vont, láttam rajtuk, hogy kicsit ütődöttnek tartanak, és leszálltak. Én némán, gúvadt szemekkel bámultam utánuk. Az autóbusz is megindult velem és a maradék utasokkal, míg apám barátjával lassan távolodott, majd örökre eltűntek előlem egy kanyarban.

Magyarország 1937

Elvált szüleim már 1937 tavaszán megállapodtak, hogy június elején-közepén valamikor édesapám elvisz néhány napra szülővárosomba, Bécsbe, hogy megmutasson akkor már vagy 80 éves nagymamának és viszontláthassam ottani tantijaimat és férjüket. Tíz éves gyerek voltam és nagyon szerettem utazni, utolsó három év előtti útjaimra is jól emlékeztem, tájak, városok képeit örök életemre recephártyámra fényképeztem. Majdhogy nem boldog voltam. Az utazás maga emlékeimben kissé elhomályosodott, Bécs sokkal jobban megörvendeztetett, mint a közeli rokonaimmal való találkozás, három tantimmal nem volt beszélőnivalóm és töpörödött kistermetű nyakán bársonyszalagot viselő nagyimmal még annyira sem. Lelkesedésem hétről-hétre fokozódott, az iskolában eldicsekedtem osztálytársaimnak, akik még soha nem voltak külföldön, és Bécs akkoriban a nagybetűvel írt külföld volt.

Az iskolából nehéz volt indokolatlanul hiányozni, de anyám az igazgatóval tárgyalva elérte, hogy június 10-e körül elenged négy-öt napra, addigra már csak ismétlés folyik és az évváró vizsgák kezdődnek, én meg elég jó tanuló voltam.

Örömömbe május vége felé öröm is vegyült, éreztem, hogy az egy emelettel lejjebb élő agresszív anyai nagyapám, aki irracionális gyűlöletet táplált apámmal szemben, utazásomat megakadályozandó, szívós aknamunkába kezdett. Először anyámmal próbált beszélni, hogy apám csak azért akar Bécsbe vinni, hogy ott tartson, és nem fogok már soha visszatérni Budapestre. Anyám és apám között akkoriban korrekt, sőt szívélyes kapcsolat uralkodott. Anyám tudta, hogy ez badarság és apámnak Bécsben sem lakása, sem állása nincs, el sem tudna tartani. Azonkívül apámnak adott beleegyezése is kötelezte. Apu az utazás minden részletét megszervezte, Ausztriában várnak rokonaim, nagyanyám, aki talán utoljára láthatja egyetlen fiúunokáját. Nagyapám nagyobb eredménnyel járt akkor érettségiző nővéremnél, akit sikerült fokozatosan meggyőznie, hogy apám el akarja rabolni kisöccsét és magánál tartani külföldön és onnan lehetetlen lesz visszakövetelni.

Nővérem igen buta, érzelmi fejlődésében erősen visszamaradott volt, és erre ő is kezdte hisztériás rohamokkal kísérve anyámtól követelni, ne engedjen el Bécsbe, de anyu hajthatatlan maradt.

Ahogy közeledett a kitűzött időpont, várakozásaim úgy növekedtek. Lelki szemeim előtt megjelent az a kevé, amire Bécsből emlékeztem, a Kärtner Strasse fényes üzleteivel, a Hofburg az előtte elterülő hatalmas térrel, a zöld kupolájú Karlskirche és Schönbrunn. A közeledő nagy élmény teljesen eluralkodott rajtam, Béccsel ébredtem és aludtam el, és az apámmal eltöltendő négy teljes nap boldogsággal töltött el. Osztálytársaimnak, Korvin téri haverjaimnak csak közeledő utazásomról beszéltem, eleinte irigyeltek, azután kissé rám untak.

Apám ezekben a napokban gyakran látogatott hozzánk, ő is tűzbe jött, hogy több év után négy napig végre együtt lehet tíz éves fiával, szülővárosában, Bécsben, családi környezetben. Minden részletet kidolgozott, mikor jön értem és mikor hoz vissza, mit viszek magammal az útra. Az ellene folyó aknamunkáról fogalma sem volt, anyám nem akarta nyugtalanítani, nekem kínos volt szólnom erről.

Végre elérkezett a kitűzött nap. Reggel nem mentem iskolába, nővérem is otthon maradt, másnap volt szóbelije. Reggelinél láttam kisírt szemét, szép kék tekintetével úgy nézett rám, mintha utoljára látna. Többször is hisztérikus rohamokat kapott és követelte anyámtól, ne engedjen el. Az alattunk levő lakásból többször hallottam nagyapám ingerült basszusát, kihez beszélt, mit mondott, nem tudtam.

Délben gyanútlanul megjelent édesapám, a nagy meleg ellenére feltűnően elegáns öltönyben. A vonat két óra körül indult, volt idő, nem kellett sietni. A taxi a ház előtt várakozott. Apám megérkezése után villámgyorsan feltárcsázta Bécset, tudatta ordítva a süket Onkel Paullal, hogy este érkezünk, közölje ezt mindenkivel. Én szépen felöltözve, sötétkék rövidnadrágos ruhámban türelmetlenül vártam az indulást, amikor Mari nővérem hisztérikus ordításban tört ki, levetette magát a földre és rángatózva bömbölte magyarul és németül, nem hagyja, hogy elrabolják kisöcscsét. Apám most végre észbe kapott, felemelt és magához ölelve rohant a folyosón keresztül a lépcsőházhoz. Anyám és a bőröndömet cipelő cselédünk nyomunkban rohantak. Mire a lépcsőházhoz értünk, nagyapám már kinn állt a folyosón és bömbölte, nem engedi, hogy ez a német elrabolja unokáját. Egyre több szomszéd tolongott a lépcsőházban, Mari hisztérikus hangja messze elhalatszott. Apám most komolyan megijedt, felfogta a helyzet súlyát és erősen magához szorítva rohant le a lépcsőn. Egyre több szomszéd állta útját

„nem hagyjuk, hogy a bűdös német elrabolja a szép szőke Bibinket” – ordították. Nagyapám tovább uszított, nővérem sipákkolt, anyám hiába próbálta lecsendesíteni az egyre növekvő tömeget, „hisz a saját fiát viszi”, de hangját alig lehetett hallani a tumultusban. A kapun keresztül a szomszédos üzletek kiszolgálói, kifutófiúk és inasok nyomultak a házba, egy vice ordított „nem hagyjuk a kurva németet magyar gyereket rabolni”. Mire apám a felvonó földszinti kijárójához jutott, már teljesen elzárták útját. Botok, drótok ütlegei zúdultak rá, s ő nem tudott védekezni a tömegben. Tóth bácsi, Jóska barátom apja, a szomszéd házmaster durván meglökte apámat, kiragadott ölelő karjaiból és kézről-kézre adva a ház előtt találtam magam a tömegen kívül. Apámra a ház bejáratánál is tovább zúdultak az ütlegek, kabátját lerángatták, ingét összetépték, több sebből vérezett és keservesen zokogott. Anyám gyengéden a várakozó taxihoz vezette és utasította a sofőrt, vigye a Nyugatihoz és rácsukta az ajtót, miután megcsókolta vérező sebes arcát. A kocsni elindult apámmal, akit akkor láttam utoljára, görnyedten, véresen a hátsó ülésen. Néhány év múlva eltűnt a világháború kataklizmájában, pora a lengyel mezőket termékenyíti.

A házuk előtt morajlott a tömeg, újabb kíváncsiskodók érkeztek. „Jól megadtuk az istenverte idegennek, végre odasóztunk neki, ez a német sem jön még egyszer magyar gyerekeket lopni.” – hallatszott mindenfelé. Nővérem sírva ölelte anyámat. Egész testemben remegtem az átélt izgalomtól, elkezdtem halkán sírni és éreztem, nagyon kell pisilni, majd szétrobbanok. „Pisilni kell” – sipákkoltam. Gizi néni a harmadik emeletről meghallotta és a járdaszélre húzott. Érezte, mennyire remegek és kigombolta a nadrágom. Amikor kibuggyant kis fütyim, felkiáltott „Jézus Mária” és két ujjával irányította a bőséges sugár útját. Arra jött Márta, a sárgahajú fodrásznő tízegynéhány éves pattanásos képű lányával. „Hát ez egy zsidó kölyök, ezért azután nem volt érdemes ilyen hűhót csapni” – mondta lányának és Gizi néninek. „Jobb lett volna, ha az apja elviszi innen Bécsbe, egy zsidóval kevesebb lenne!” Még hallottam, hogy lánya megkérdezte „Anyá, honnan tudod, hogy ez az édes kisfiú zsidó?” A választ ismertem, de már nem hallottam, mert anyám kézen fogott, helyére tuszkolta pipilómet és hazavitt. Bécset csak harminc év múlva láttam viszont – apám és családom nélkül, felnőttként, várakozások nélkül.